

Lume buna, lume mai puțin buna – și unele implicații politice în următorii ani

Cu toții ne dorim o lume „mai buna”.

Este clar, însă, ca nu exista unanimitate și nici macar vreo majoritate stabilă în SUA și UE cu privire la ce ar trebui făcut concret și în ce ordine de prioritate pentru a ajunge «acolo».

Diferențele de pareri și abordări în acest sens țin, în buna parte, de interese de termen scurt concurente pe o planetă cu resurse limitate, de gradul diferit de informare, precum și de ceilalți factori descriși în „*Societațile și conectorii*”.

Dar este mai mult de atât. Contează semnificativ și concepția oamenilor mai de ansamblu cu privire la cum ar trebui să arate lumea și, mai ales, cu privire la motivele pentru care nu arată așa cum ar trebui.

Cu alte cuvinte, contează viziunea asupra lumii - cum cred unii oameni față de alții ca **este**, de fapt, „lumea” în **profundime**, față de cum **a fost**, și față de cum **ar trebui** să fie în mod normal - **și de ce**.

Cele ce urmează încearcă să:

- (1) Sintetizeze cele 2 viziuni principale asupra lumii care se observă la baza multor poziționari și politici publice - viziunea **neconstrânsă** și viziunea **constrânsă**;
- (2) Prezinte pe scurt implicațiile principale ale fiecăreia;
- (3) Precizeze/clarifice câteva aspecte importante cu privire la viziunile respective;
- (4) Explice de ce ultimii 30 de ani au favorizat mai mult una dintre viziuni; și
- (5) Arate de ce este necesară o atenție suplimentară la acest subiect, inclusiv politic și cultural.

1 Cele 2 viziuni principale respective - viziunea **neconstrânsă** și viziunea **constrânsă** - au fost descrise de Thomas Sowell în „A Conflict of Visions”, subiect reluat într-un capitol din „Intelectualii și Societatea”.

Pe scurt, prima viziune – cea „neconstrânsă” (libera), ironizată de Sowell ca fiind cea a celor „unși”/aleși (annointed vision sau unconstrained vision) – ar putea fi descrisă ca implicând ca:

- (a) **Aproape toți oamenii sunt în esență buni (și lumea ar fi buna de la natura)**. Majoritatea problemelor din lume și a neîmplinirilor pentru omul de rând sunt cauzate de **acele instituții și măsuri** existente care sunt **proaste/rele** și de oamenii care le susțin (și care împiedică progresul celorlalți sau îi exploatează de-a dreptul); și
- (b) Unii oameni sunt mai avansați decât alții, au soluții clare la probleme și au cumva misiunea să-i orienteze pe ceilalți în direcția bună a înlocuirii acelor instituții rele și contracarării celor care le susțin, inclusiv prin legi,

programe școlare și alte presiuni.

Un exponent al acestei viziuni a fost Jean-Jacques Rousseau cu faimoasa sa declarație – citata de Sowel – „*Omul s-a nascut liber și este pretutindeni în lanțuri*”. Aceasta implica o stare originara mult mai buna, stricata de instituții edificate pe lacomia și viciile unora. Odata înlaturați de la putere oamenii „rai” și instituțiile susținute de aceștia, omenirea ar evolua automat semnificativ mai bine.

Este o viziune asociata mai mult forțelor politice **de stînga**, dar Sowel subliniaza ca abordari de acest tip se regasesc în prezent pe un spectru mai larg.

A doua viziune, cea „constrînsa” este mai pesimista – Thomas Sowel o mai denumește și viziunea „tragică” (the tragic vision sau constrained vision). Aceasta pleaca de la ideile ca:

- (a) **Oamenii (toți) sunt, de fapt, cei imperfecti**, mînați frecvent de interesul pur personal pe termen scurt și trăind pe o planeta imperfecta, cu resurse limitate, care induce numeroase constrîngeri; și
- (b) Instituțiile publice sunt modalități - cu imperfecțiuni inerente ele însele (fiind concepute și populate sau folosite de oameni) - de a contracara/contrabalansa din imperfecțiunile individuale, în beneficiul general. Tucidide este citat - „*omenirea a scapat din haos și barbarism prin construirea/prezervarea cu dificultate a unui strat subțire de civilizație*”. Aceasta s-a facut prin „*moderație și prudența*”, „*învațând din experiențe*”.

Practic, aceasta din urma viziune nu ia situația actuala, civilizația în general, ca pe un „*dat*” de la care se construiește mai departe, ci ca pe ceva acumulat cu mult efort și care necesita eforturi și pentru menținere (și cu atât mai mult pentru progres mai departe). Eforturile respective trebuie sa fie bazate pe experiența și testare graduala, nu pe schimbări de direcție radicale bazate mai mult pe teorii noi.

Dupa cum rezuma Thomas Sowel, viziunea constrînsa este „*una mai mult a compromisurilor/negocierii permanente și avansarii treptate, decât a soluțiilor miraculoase și mai mult a înțelepciunii rezultate din experiența colectiva a multor oameni, decât a stralucirii câtorva.*”

Este o viziune asociata mai mult forțelor politice **de dreapta, și aici, spectrul fiind, însa, mai larg.**

2. Consecințele diferenței de viziuni de mai sus sunt numeroase și recurente.

De exemplu, dupa cum prezinta T. Sowel mult mai detaliat:

- (a) Viziunea constrînsa considera ca **nu exista** soluții societare ideale, omul nedevenind perfect cu timpul, ci doar unele mai bune decât altele. De aici deriva importanța analizei atente a raportului beneficii – costuri pentru fiecare varianta, a variantelor care sa țina cont de interese cât mai largi și diverse și a favorizării descentralizării ca mijloc de a împinge deciziile catre nivelul cel mai informat și adaptat. Viziunea **neconstrînsa** considera ca **exista** soluții ideale și ca acestea trebuie urmarite fara compromisuri, daunele colaterale fiind subsumate obiectivului. Abordari centralizate, de autoritate sunt considerate, de obicei, mai bune.
- (b) Viziunea constrînsa militeaza pentru specializare profesionala, considerînd creierul uman prea limitat și viața prea scurta pentru abordari enciclopediste. Viziunea **neconstrînsa** nu spune ca specializarea nu ar avea utilitate dar, în practica, considera interdisciplinaritatea ca fiind frecventa la nivelul multor persoane și, mai ales, **mai importanta**. Acest tip de concepție a lumii ar explica de ce unii profesori americani de studii sociologice se pronunța vehement și convins cu privire la ce ar trebui facut în economie;
- (c) Pentru ca niciun individ nu poate, oricum, acoperi decât o foarte mica parte din cunoașterea globala, viziunea constrînsa pune mult mai mult accent pe mecanisme **sistemice** bazate pe interacțiunile și experiențele multor oameni și pe contraponderi. De exemplu, economia de piața, fața de cea centralizata sau echilibrul puterilor în stat/checks and balances, versus abordari autoritare „pe persoana fizica” de tip mesianic. Cealalta viziune (cea **neconstrînsa**) considera ca unii oameni cunosc mult, mult mai multe decât numeroși oameni împreuna **și, mai ales,**

ca pot genera ei singuri politici publice majore și detaliate.

(d) Viziunea constrânsă considera ca nivelul actual de prosperitate, stat de drept, pace și justiție socială necesită atât explicații (în sensul că nu trebuie luat ca un dat coborât din ceruri, ci este important de înțeles care au fost factorii care au generat nivelul respectiv), cât și eforturi constante doar pentru menținere și cu atât mai mult pentru progres.

Viziunea **neconstrânsă** se concentrează, în principal, pe cauzele săraciei, infracționalității, războaielor și nedreptăților (presupunând de multe ori că problemele respective sunt anomalii față de o stare mult mai bună care exista cumva anterior sau ar trebui să existe ușor pur și simplu, deși toate cele 4 au fost foarte larg răspândite mai toată istoria umană).

De exemplu, dacă ești înclinat spre viziunea constrânsă, vei fi mai tentat spre pedepsirea aspră a infracțiunilor. Dacă ești înclinat spre viziunea **neconstrânsă**, vei fi tentat să pui infracționalitatea mult mai mult pe seama nereușitelor societății, traumelor din copilărie, conjuncturii etc, justificându-se, prin urmare, o abordare blândă cu privire la infractori.

De asemenea, dacă ești înclinat spre viziunea constrânsă, vei fi mai preocupat de facilitarea **producerii** de bogăție în societate prin stimularea investițiilor, muncii, antreprenoriatului și a debirocratizării. Viziunea **neconstrânsă** tinde să presupună des că bogăția s-ar produce oricum (și că mai toți oamenii au avut un rol în producerea ei direct sau indirect) și se va concentra mai mult pe **distribuirea** ei în societate.

(e) Viziunea constrânsă nu implică vreo superioritate morală. Pe de altă parte, în viziunea **neconstrânsă**, a fi pentru justiție socială, protecția mediului sau a fi anti-război etc tinde să fie văzut ca plasându-te automat pe un subînțeles nivel moral mai înalt, adică te face special. Acesta este și unul din motivele pentru care această viziune este atractivă pentru numeroși oameni **și îi face (“mai”) vehementi față de cei care au alta parere pentru că îi considera cumva că fiind nu doar oameni care au o alta parere decât ei, ci și oameni rai.**

Aceasta nu înseamnă că nu ar fi numeroși reprezentanți ai viziunii constrânse care susțin puternic pacea, mediul sau justiția socială, dar perspectiva din care se abordează subiectul este diferită. De exemplu, mulți promotori ai viziunii **neconstrânse** au militat în perioada interbelică pentru dezarmarea Angliei și Franței, pe când exponenți ai viziunii constrânse au mers pe ideea că o forță militară puternică e cea mai bună garanție pentru pace.

Thomas Sowell vede extinderea viziunii **neconstrânse** în zone de putere la baza multor probleme în societatea americană din ultimii 50-55 de ani, inclusiv din prezent. Printre exemplele oferite este cel al introducerii orelor de educație sexuală în școli în anii 60', deși sarcinile la adolescente și incidența bolilor venerice erau în declin statistic de peste 10 ani la acel moment.

Sowell considera că s-a pretins pe baze eronate că ar fi o criză și că inversarea acelor trenduri statistice aproape imediat după introducerea politicii respective a fost alimentată, de fapt, tocmai de orele respective care au orientat prea devreme și excesiv atenția multor elevi în direcția sexualității.

3. Unele precizări și nuanțe importante

Pentru înțelegerea cât mai corectă a subiectului și a modului mai larg de funcționare a lumii, cred, însă, că sunt necesare câteva precizări și nuanțe importante.

(a) În primul rând, deși Thomas Sowell pare într-un total adept al viziunii constrânse, viziunea **neconstrânsă** are neîndoiește și ea valoarea sa, iar viziunea constrânsă are și ea problemele sale.

Astfel, pe de o parte, fără a concepe fără constrângeri lumea în privințe de dorit ar fi dificil de avansat efectiv cât de cât rapid către o astfel de lume.

Pe de altă parte, viziunea constrânsă poate duce la stagnări pe durate mai lungi pe poziții care pot fi mai bune decât cele din trecut, dar care ar putea fi, totuși, ameliorate în continuare mai rapid.

Adica **și stânga și dreapta** au părți bune, dar pot avea și excese și ideea nu e aceea de a ne minuna de ce edificiu am reușit să construim până în prezent și să nu mai îndrăznim să facem modificări substanțiale (viziunea constrânsă nici nu propune asta, dar e mai înclinată spre status-quo/evoluții relativ lente).

(b) În al doilea rând, atunci când se schematizează într-o carte ceva, **mai ales de tip alternativ**, cum este cazul celor 2 viziuni de mai sus, riscul pentru cititori este acela de confuzie cu privire la **ponderea zonei de mijloc**.

Or, așa cum între ticaloși și sfinți și între proști pe toată linia și genii se afla marea majoritate a oamenilor, cred că și viziunile respective nu trebuie văzute pur dual, ci ca o chestiune **de grade de manifestare și chiar de numeroase abordări mixte, în funcție de subiect**.

Aceasta nu înseamnă că viziunile respective nu au o importanță **mare** (pentru că cei mai convingători de ceva sunt, de obicei, și cei mai activi într-o societate, iar o înclinație spre o viziune sau alta – chiar în grad redus – poate genera un vot electoral într-o direcție sau alta), dar și precizarea de mai sus este, cred, necesară.

Majoritatea vom fi mai înclinați cu diverse ocazii spre una dintre viziuni sau alta și trebuie să încercăm să ne dam seama cam spre ce suntem mai tentați pentru a încerca să ne „auto-moderăm” în consecință. Puțini vom manifesta, însă, întotdeauna aceeași viziune, **interesul personal sau experiența de viață putând avea un rol final determinant**.

(c) În al treilea rând, dacă ne uităm atent la caracteristicile de mai sus, așa zice că **diferența cea mai importantă practică** dintre cele două viziuni (dincolo de firea oamenilor) **ține de metoda concretă implementată** – cum ajungi să configurezi efectiv în final o anumită decizie – nu neapărat de idei (pe planul valorii ideilor în abstract, viziunea neconstrânsă poate fi chiar în avantaj, fiind mai ambițioasă).

De exemplu, educația sexuală în școli nu este automat o idee proastă indiferent de context, de cum ar fi făcută, de cine, la ce vârste, etc. În anii 60’ internetul nu era accesibil elevilor (riscul în prezent fiind că subiectul respectiv să fie abordat, oricum, mai mult în afara familiei). **Contează, însă, semnificativ modul** în care se ajunge la astfel de decizii **și cum se implementează**.

Așa ceva ar trebui să implice o analiză atentă a trendurilor statistice și o dezbateră amplă și serioasă cu privire la nevoie, cauzele de la care se pleacă, programa concretă, calitatea formatorilor disponibili, vârsta optimă de intervenție, clasificarea granulară și adaptată a grupurilor țintă, chiar terminologia folosită, corelarea cu alte politici (de exemplu, reguli CNA), eventual un program pilot, cu implicarea părinților și verificare periodică etc.

Cu caracter mai general, viziunea **neconstrânsă** poate să ducă mult mai rapid spre progres, dar poate să ne ducă tot mult mai ușor și spre idei radicale, rupte de realitate sau cu goluri conceptuale serioase, dar impuse vehement. Ele nu ar deveni, însă, problematice neapărat dacă le-am trece printr-un filtru de decantare/**configurare finală** atent și corect metodologic. Doar că T. Sowell remarcă că atunci când înclinăm spre viziunea **neconstrânsă**, suntem puțin dispuși, cumva natural, să folosim metodologia de testare și configurare de mai sus, ceea ce prezintă un risc major în practică.

Comunismul, de exemplu, a inclus și aspecte bune, dar, în chiar esența sa, a fost o politică de tip neconstrâns, presupunând că oamenii sunt la fel de buni (inclusiv meritocratic) și că bogăția depinde mult mai mult de munca brută decât de antreprenoriat, creativitate și capital. Nu doar că nu s-a înțeles complet natura umană, dar s-a încercat ulterior să se plieze cu forță toată lumea pe idee (pentru că ideea să pară în continuare corectă), nu să se adapteze ideea la realitate.

Mergându-se excesiv spre **distribuția** de bogăție **și nediferențierea între grade de efort și talent, s-a produs în final mult mai puțină** bogăție decât în Vest, cu o uniformizare **în jos**, au fost eliminate sau oprite segmente care aveau alte pareri și au fost generate reflexe culturale paguboase unor segmente largi de populație.

4. **De ce ultimii 30 de ani au favorizat mult mai mult viziunea neconstrânsă „în” noi toți**

Cele de mai sus sunt cu atât mai important de înțeles cu cât ultimii 30 de ani au stimulat mai mult componente de viziune **neconstrânsa în noi toți**. Au fost cel puțin 6 factori principali, fiecare cu vectorii sai:

4.1 Psihologia subconștientului ne împingea oricum în direcția considerării lumii ca fiind în deteriorare - după cum o vedea și Jean Jacques Rousseau în citatul de mai sus - și necesitând, prin urmare, reforme radicale.

Astfel, suntem tentați la vârsta adulta să vedem lumea în declin și să punem declinul respectiv pe seama instituțiilor și oamenilor de la putere. Aceasta stimulează idei de reforme majore și abordări anti-sistem/revoluționare. Este contraintuitiv ca se poate face ușor și ceva mult mai rău decât ce exista, nu doar ceva mai bun.

Cred că sunt 5 motive principale, 4 oarecum naturale și unul artificial, recent. În primul rând, este foarte probabil că viața intrauterină să alimenteze după naștere o nostalgie a „edenului” și un regret al „caderii din rai” pentru noi toți. Pe lângă dimensiunea spirituală implicată, este probabil un mecanism biologic de a suporta mai ușor celălalt capăt al vieții - perspectiva morții - și de a stimula și aspirația și efortul spre acea stare de bine care cred că este resimțită subliminal de mai fiecare în pântecul mamei. Prin comparație, viața reală nu are cum să fie decât mai prejos în destule ocazii.

Al doilea motiv ține de faptul că perioada copilăriei este una nu doar de vitalitate naturală, dar și protejată de părinți de multe din neajunsurile vieții de zi cu zi. Relele din jur existau în grad mai mare decât în prezent (în medie), dar neconștientizarea lor face ca trecutul să fie perceput de copilul ajuns adult favorabil față de prezent în destule privințe.

Este un aspect care, din nou, dezavantajează status-quo-ul de la vârsta adulta și **stimulează impresia că ceva a deteriorat lumea între timp** (și ca ar fi utilă o „revoluție” sau macar o reformă radicală pentru remediere).

În al treilea rând, în copilărie percepem adulții ca fiind mai buni decât sunt în realitate pentru simplul fapt că marea majoritate chiar ne și sunt superiori tehnic și mulți se și poartă frumos sau neutru cu copiii. Jocul bărfelor și al polițelor între numeroși adulți e prea complex pentru a fi perceput bine la vârste tinere.

Odată ajunși la maturitate, nu realizăm sau realizăm mai greu că noi suntem cei care am progresat și avem în sfârșit o capacitate mai mare de a înțelege ce este în jur, nu că a intrat lumea în declin față de cum era pe vremea copilăriei.

Al patrulea motiv ține, de la o vârstă încolo, de deteriorarea propriului corp față de tinerețe.

În aceasta ultima privință, am citit undeva legat de percepția timpului și mi s-a parut pertinent mai pe ansamblu faptul că - deoarece analizăm numeroase aspecte comparativ (și analizăm același aspect nu doar o dată, ci și cu alte ocazii, la momente diferite în timp) - e posibil să percepem „mai” negativ unele aspecte din prezent, de fapt, pentru că ne simțim mai puțin vitali fizic decât în trecut, chiar dacă într-un mod difuz. Calatoria în timp ar ajuta mult o comparație corectă.

În fine, al cincilea motiv - cel pur artificial - ține de concentrarea de mass-media actuală a negativismului din lume (în contextul creșterii enorme a numărului surselor de știri care concurează pentru atenția oamenilor și a omniprezenței mijloacelor de acces la ele).

Pentru că un procent mare din știri este dedicat infracțiunilor, scandalurilor, conflictelor și exceselor, se induce o impresie **disproporționată de ponderi** cu privire la evoluția lumii, mai ales pe plan moral și de civilitate. În pasul doi, această impresie stimulează idei de reforme radicale fără mare testare/analiză (de vreme ce declinul e atât de „evident”).

Aceasta nu înseamnă că nu sunt numeroase lucruri reprobabile în lume, dar ponderea reală e sub nivelul perceput.

4.2 – Contraponderi importante din viața reală s-au diminuat sau au disparut.

Pâna recent istoric era mult mai clar din viața de zi cu zi ca (a) lumea nu fusese mai buna anterior, (b) producerea bogăției este dificilă și (c) riscurile unor decizii pripite de schimbare a fundamentelor unei politici publice sau unei societăți întregi sunt rapide și mari. Faptul că până acum câteva zeci de ani procente majoritare din populație încă erau implicate în producerea directă a ceva tangibil, ușor de sesizat ca rezultat, cauze, nevoi de abordare rațională și riscuri, a ajutat în acest sens. Abordările responsabile și metodice nu erau comode nici atunci, dar era evident că erau necesare.

Lipsa războaielor, învingerea sau controlarea multor boli, creșterea cvasi-continua economică din ultima perioadă, preferința guvernelor pentru mărirea datoriilor decât reducerea nivelului de trai, creșterea ponderii serviciilor în economie, producția reprezentând în prezent sub 18% în UE, scăderea toleranței la disconfort etc au împins în plan secundar ideea de prudență și de dificultate a producerii concrete a unui nivel înalt de trai.

Experiența comunismului a ponderat o vreme unele evoluții, dar trecerea timpului și faptul că țările care au experimentat efectiv comunismul au avut puțini reprezentanți în curentele culturale și intelectuale influente din Vest au diluat efectele destul de rapid.

4.3 Nu doar că au fost diminuate sau au disparut contraponderi, dar modelul economic însuși a ajuns să favorizeze sistemic emoționalul/iraționalul (deci, lipsa de metoda carteziană)

După cum am detaliat cu o altă ocazie, trecerea de la o economie de subproducție la una de supraproducție (care împinge spre supraconsum) a generat o mutație majoră de model valoric în societate.

În esență, de la stimularea raționalului, rabdării/moderației și aspirației spre cea mai bună variantă a unui individ s-a trecut la stimularea emoționalului (iraționalului), nerabdării/excesului și complacerii „miscuvineiste”. Nevoile de bază fiind acoperite, politicile comerciale și culturale au tins, astfel, să facă apel mult mai mult și des la zona de emoție/pulsiune/moft, nu de rațiune și moderație, pentru a genera consum. Ultimii 30 de ani au exacerbat evoluțiile în această privință.

Partea de exces a viziunii **neconstrânse** este stimulată, astfel, **sistemic**. Cu toții suntem mai tentați (a) spre poziționari emoționale (deci, vehemente și bazate mai mult pe sentimente și metodologii superficiale decât pe o analiză rațională profundă și vastă) și (b) spre rezultate rapide (deci spre decizii radicale și de termen scurt).

4.4 În pofida progresului semnificativ al bunăstării mării majorități a oamenilor față de trecut, stadiul economic actual este unul mai frustrant decât acum 30 de ani și din cauza dinamicilor din cadrul piramidei lui Maslow

Pentru că orice structură economică și socială dintr-o societate liberă are o formă relativ piramidală, numărul celor înclinați spre o viziune **neconstrânsă** (care pune mai mult în discuție status-quo-ul și militează pentru o redistribuire de bogăție de la cei mai avuți) tinde să fie mare în mod natural.

Urcarea pe piramida lui Maslow a mai tuturor oamenilor **la nivelul nevoii de respect și de stimă** a crescut mult importanța poziției economice relative, **a statutului relativ** mai general.

Adică, deși marea majoritate a oamenilor o duc semnificativ mai bine material decât acum 30 de ani (raport bunuri/efort), percepem „mai” acut diferențele față de cei plasați mai sus.

Consecința este aceea că **ponderea** celor care simt (**resentimental**) că lumea actuală nu mai funcționează bine pentru ei (dar ar face-o - și încă nemeritat - pentru alții pe care-i vad pe internet sau în vreo mașină scumpă în trafic) **e în creștere** și din acest motiv pur de percepție a statutului **relativ** în lumea actuală.

Crește, astfel, sentimentul că ar trebui schimbată radical (în moduri peste posibilitățile reale actuale) această lume care pare că nu mai funcționează bine pentru noi. Aceasta nu înseamnă, desigur, că nu ar fi, obiectiv, multe de

îmbunătățit.

4.5 Dezvoltarea tehnologică și creșterea în complexitate a lumii au făcut ca implicațiile multor decizii și abordări să nu mai fie ușor de identificat. Adică, să fie mai greu de înțeles atât problemele în toată complexitatea lor, cât și care ar fi soluțiile optime.

Decalarea educației nu a ajutat, implicând o scădere în multe școli a ponderilor de formare actualizată și cu adevărat carteziană, exigentă metodologic.

E foarte posibil să conteze pe acest subiect și **decalarea subconștientului** nostru față de această lume complexă atât de modificată de om în care trăim în prezent. Pentru că până foarte recent istoric, cam tot ce exista ca bogăție în lume exista, într-adevăr, pur și simplu (vânat, fructe, plante, apă etc) este posibil ca reflexele noastre să meargă în direcția percepției diferențelor mari de statut și de rezultat economic ca anomalii **de distribuire** a ceva ce era teoretic accesibil tuturor în mod egal de la natură.

Trecerea recentă istoric de la stadiul de **vânători-culegători** la cel de **creatori-facilitatori de bogăție** implică niveluri abstracte care necesită informare și gândire așezată pentru o înțelegere corectă și completă. Procentul relevant de nedreptăți din lume – deși minoritar – tinde să aibă frecvent un efect de halo cu privire la ansamblul (mult mai amplu și divers) cauzal real.

Practic, mai toți am început să avem uneori sentimentul că lumea cam merge oricum, se vor găsi până la urmă soluții tehnologice la orice probleme, bogăția și pozițiile sociale înalte există cumva pur și simplu și din plin și că destule se creează artificial, doar că sunt anomalii de distribuire a lor.

În pasul doi, simțim corelativ că dacă trișăm puțin sau nu ne mai aducem propria contribuție, nu contează și că sunt mulți care profită mult mai mult (și am fi proști să nu profităm și noi).

E mai greu de realizat că, deși arhitectura „zidului” realizărilor umane face ca acesta să stea în picioare și chiar să crească în dimensiuni și în cazul în care foarte multe „caramizi” sunt scoase din zid (din punctul de vedere al contribuției sau aborderilor responsabile), cu cât crește numărul caramizilor respective, riscul devine **disproporționat** – respectiv, colapsarea întregii construcții.

4.6 Pe lângă efecte pozitive majore, precum acces largit la informație, **extinderea social media a inundat mulți oameni și cu informație inutilă sau manipulativă și a stimulat emoționalul și „datul cu parerea”**, fără verificare aprofundată.

5 Implicațiile politice și de politici publice devin din ce în ce mai frecvente și ample.

Pe partea de politici publice, printre cele mai vizibile și semnificative sunt unele excese actuale ale ideologiilor de identitate de grup și unele dimensiuni ale modului de gestionare a crizelor economice din ultimii 15 ani.

Ca tactică politică, dincolo de implicațiile mai generale ale celor de mai sus, poziționarea Rusiei și, cumva separat, a unui număr de 15 partide din diverse țări ca promotori ai unor poziții conservatoare (apropiate de viziunea constrânsă) raportat la liberalismul politic și social urmărește, probabil, trei obiective:

- (a) asigurarea unei baze de votanți mai mare artificial, reacția în Europa continentală și, mai ales, în țările fost-comuniste la **excesele** viziunii **neconstrânse** ajutând natural în această privință;
- (b) o poziție mai comodă de atacare a adversarilor politici, prin asocierea întregii platforme politice a acestora doar cu partea de excese, și de limitare a deschiderii interne în rest;
- (c) **îngreunarea** în multe țări a politicilor naționale inteligente de răspuns la **excesele** viziunilor **neconstrânse** de teama asocierii mediatice speculative cu poziția rusească/sau a unor partide populiste (având în vedere suprapunerea parțială de valori de fond și concepte susținute).

Atât dreapta politică, cât și stânga moderată ar avea un interes în politici de contracarare, **inclusiv din**

perspectiva circumscrierii a ce este exces și ce nu este și a strategiilor politice în sine.

În concluzie, a fi bine intenționat este de apreciat moral, dar e irelevant în sine pentru utilitatea unei decizii din perspectiva de interes general. Proverbul „drumul spre iad e pavat cu bune intenții” își are originea tocmai în experiențe ce țin de astfel de aspecte.

Este important de înțeles spre ce tip de viziune înclinam structural fiecare pentru a ne feri de excese.

Modul de configurare și implementare a politicilor publice este esențial. Dacă o problema exista sau nu exista și cât ar fi de mare, care sunt toate cauzele posibile, plaja de soluții, raportul avantaje/dezavantaje al fiecăreia, impactul potențial în alte zone, mecanisme de verificare și corectare etc sunt aspecte de dezbătut pe larg și analizat în profunzime.

Până la urma, ca de multe ori în viața, **e o chestiune de echilibru și de masura.**

Desigur, dincolo de metoda în sine, cele de mai sus reclama atenție atât pe partea de politici culturale, educaționale și comunicaționale de masă, cât și pe cea pur politică/strategică. *****

i Fie interese personale directe, fie legate de vectori cumva indirecți, precum partide politice, întreprinderi, state, instituții publice diverse, syndicate, ONG-uri etc.

ii Thomas Sowell subliniază ca, deși un individ sau un grup restrâns pot uneori avea mult mai multă cunoaștere și înțelegere decât mii de alți indivizi, la scara unei societăți, cunoașterea și înțelegerea practică agregată a segmente întregi, pe baza propriilor informații și experiențe practice, e mult mai mare decât ar putea fi la nivelul unui grup foarte restrâns.

iii Este adevărat că Thomas Sowell are și o obiecțiune mai de principiu la decizii luate la nivel guvernamental în domenii care ar trebui să țină în principal, dacă nu exclusiv, de părinți. Legat de educația sexuală, el consideră că părinții sunt cei care cunosc mult mai bine cazul concret al propriilor copii și ar și suferi costul unei proaste educații a acestora (spre deosebire de decidenții «de la centru») – fiind deci – în medie – mult mai interesați direct de grija și adaptare concretă pe subiect și îndreptați să hotărască pe subiect.

iv <https://www.contributors.ro/a-treia-fundatie/>

v Rusia are un istoric mai lung și o abordare mai amplă pe partea de opoziție la liberalism. Legat de acestea și de focusul recent mai ales pe unele componente ale liberalismului social, sunt utile articole precum: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/russias-conservative-power/>, <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-020-00258-0> sau <https://www.bbc.com/news/world-europe-48798875>.

vi <https://www.rfi.fr/en/europe/20210703-le-pen-orban-salvini-sign-declaration-to-launch-far-right-european-alliance>